

A TÉRKÉPEK TITKAI

Történelmi atlasz

középiskolásoknak

M◀**ZAIK**

Tartalomjegyzék

A Föld keletkezése (előzők)	
Az élet fejlődése és a hominidák evolúciója	2
A Föld vallásai	4
Szent helyek és nevezetes vallási központok	6
Térképtörténet	8
Az emberfélék kirajzása Afrikából és a Homo sapiens elterjedése	10
A Föld természeti viszonyai az őskorban	11
A növények és állatok elterjedése a Földön	11
Mezőgazdaság és életmód	11
Az első földművesközösségek Európában	12
A réz-, a bronz- és a vaskor Európában	12
Az ókori Kelet	13
Az ókori Egyiptom	13
Az ókori Mezopotámia	13
Az ókori Közel-Kelet	13
A Perzsa Birodalom	14
Palesztína	14
India a Maurja és a Gupta Birodalom idején	14
Földművelés Kínában	14
Kína a Longshan- és a Sang-korban	14
Kína népessége	14
Az Égei-tenger kereskedelme a bronzkorban	15
A minózi Kréta	15
Az ókori Kelet gazdasági kapcsolatai	15
A görög törzsek elterjedése	16
Föníciai és a görög terjeszkedés	16
A görög-perzsa háborúk	16
A peloponnészoszi háború	17
Nagy Sándor hódításai	17
A diadokhoszok államai	17
Itália népei	18
Róma terjeszkedése Itáliában	18
Róma terjeszkedése a köztársaság korának végéig	18
A Római Birodalom	19
A Római Birodalom gazdasági élete	20
A kereszténység létrejötte és elterjedése	21
Palesztína	21
Európa a népvándorlás korában	22
Az Arab és a Frank Birodalom	22
A Frank terjeszkedés első szakasza	22
Európa a 8–10. században	23
A Frank Birodalom felbomlása	23
Az egyházi állam kialakulása	23
A Kárpát-medence őskori lelőhelyei	24
A Kárpát-medence a Római Birodalom korában	24
A Kárpát-medence a magyar honfoglalás előtt	24

A magyarok vándorlása és a honfoglalás	25
Egyéb őshaza hipotézisek	25
A honfoglalás szakaszai	26
Magyarország a 11–12. században	27
Az egyházszervezet Szent-István idején	27
Európa a kereszties hadjáratok idején	28
Kereszties államok	28
A Mongol Birodalom a 13. században	28
A kereszténység Európában	29
A reconquista	29
Európa gazdasága a 11–14. században	30
Európa a 14–15. században	31
A romák vándorlása	31
A százéves háború a Plantagenet-ház idejében	32
A százéves háború a Lancaster-ház idejében	32
A nagy pestisjárvány	32
Zsidóüldözés	32
Oroszország létrejötte	32
Európa a 16. század első felében	33
A Német-római Birodalom	33
Franciaország újraegyesítése	33
A tatárjárás	34
A muhi csata	34
Magyarország a 13. században	34
Az Árpád-házi uralkodók külföldi házastársai	35
Magyarország gazdasága a 14. század első felében	35
I. Károly és a kiskirályok	36
Nagy Lajos és Zsigmond országai	36
A birtokrendszer átalakulása	36
Buda és Pest a 15. század végén	37
Szentkirály a 15–16. században	37
Sopron a 15. század végén	37
Gyöngyös a 16. század elején	37
Kassa belterülete a 15. század végén	37
Kolozsvár a 15. század végén	37
Magyarország a Hunyadiak korában	38
A nándorfehérvári diadal	38
Népek Magyarországon a 15. században	38
Parasztháború 1514-ben	38
A világvallások elterjedése a 15–16. században	39
Kultúrák és az európai ember által ismert világ	39
A nagy földrajzi felfedezések időszaka	40
A különböző civilizációk által ismert világ	40
A világ (és Európa) gazdasága a 15–17. században	41
Amerika gyarmatosítása a 17. század közepéig	42
Az Inka Birodalom	42
Az Azték Birodalom	42

India gyarmatosítása a 16–17. században	42
Az Oszmán Birodalom kialakulása és terjeszkedése	43
A lepantai csata	43
Vallási mozgalmak, a reformáció	44
Az ellenreformáció, avagy a katolikus megújulás	44
Európa a 16. század második felében	45
A németalföldi események	45
A harmincéves háború	45
A Habsburg Birodalom a 17–18. században	46
Oroszország a 17–18. században	46
Az angol forradalom és polgárháború	47
Közép-Európa a 17–18. században	47
XIV. Lajos külpolitikája	47
A spanyol örökösödési háború	47
Magyarország három részre szakadása	48
A mohácsi csata	48
A 15 éves háború	49
Habsburg- és törökellenes hadjáratok	49
A török kiűzése Magyarországról	50
Buda visszafoglalása	50
Magyarország gazdasága a 16–17. században	50
Az Erdélyi Fejedelemség a 17. század elején	51
Erdély gazdasága a 17. században	51
A reformáció Magyarországon	52
A katolicizmus térnyerése a tridentini zsinat után	52
A Rákóczi-szabadságharc	53
A nagyszombati csata	53
Magyarország közigazgatása a 18. század végén	54
II. József közigazgatási reformja	54
Magyarország gazdasága a 18. században	54
Magyarország népsűrűsége a 18. században	55
Buda környéke a 15. illetve a 18. század végén	55
Magyarország nemzetiségei a 18. század végén	55
Amerika gyarmatosítása	56
A bevándorlók etnikai megoszlása	56
Észak-Amerika gyarmatosítása	56
Az észak-amerikai függetlenségi háború	56
A világ gazdasága a 17–18. században	57
Angol kereskedelmi társaságok	57
Szörmekekedelelem	57
Rabszolga-kereskedelelem	57
Európa gazdasága és népessége a 18. században	58
A brit mezőgazdaság	58
Európa az ipari forradalom időszakában	59
Nagy-Britannia népsűrűsége	59
Európa a 18. század végén	60
A forradalmi Párizs	60

Az atlaszban használt általános térképjelek

ÁLTALÁNOS JELEK

	Folyó
	Csatorna
	Tó
	Mocsaras terület
	Hágó, szoros
	Hegycsúcs
	Vulkán

TELEPÜLÉSEK

	Település
	Főváros
	200 ezernél több lakos
	50–200 ezer lakos
	50 ezernél kevesebb lakos
	Vár

HATÁROK

	Ország-, birodalomhatár
	Megye-, tartományhatár

KÖZLEKEDÉS

	Közlekedési útvonal
	Vasútvonal
	Tengeri útvonal

EGYÉB JELEK

	Csata
	Békekötés, egyezmény
	Fegyverletétel
	Forradalom, felkelés
	Kollégium, iskola
	Egyetem
	Színház

NEVEK, DÁTUMOK

SVÁJC	Független állam
Moldva	Tartomány, gyarmat
Barcelona	Település
A r á b i a	Földrajzi terület
SZICILIA	Sziget, félsziget
k e l t á k	Népcsoport
Kr. e. 490	Esemény dátuma

Francaország háborúi	60
Az itáliai hadszíntér	60
Európa a napóleoni háborúk korában	61
A waterlooi csata	61
A Szent Szövetség Európája	61
Európa mezőgazdasága a 17–18. században	62
Parasztfelszabadítás	62
Reformkori magyar utazók	62
Magyarország közigazgatása a reformkorban	63
Pest-Buda fejlődése	63
Magyarország gazdasága a reformkorban	63
Pest-Buda, 1848. március 15.	64
A szabadságharc kezdeti hadműveletei	64
A szabadságharc főbb hadműveletei	65
A nagysallói csata	65
Buda ostroma	65
Az Orosz Birodalom terjeszkedése	66
A krími háború	66
Az Oszmán Birodalom hanyatlása	66
A német egység létrejötte	67
Gazdasági egyesítés	67
Az olasz egység létrejötte	67
A Ruhr-vidék iparosodása	67
A második ipari forradalom	68
Etnikumok a Balkán-félszigeten	69
A Balkán-félsziget I., II., III.	69
Az Amerikai Egyesült Államok terjeszkedése	70
Az indiánok elűldözése	70
Az államok megalakulása	70
Mezőgazdaság és rabszolgatartás a déli államokban ..	70
Az amerikai polgárháború	71
Az Amerikai Egyesült Államok a 19. század második felében	71
New York fejlődése	71
Bevándorlás az Amerikai Egyesült Államokba	72
Az USA terjeszkedése a Csendes-óceánon	72
Az USA terjeszkedése a Karib-térségben	72
Népességváltozás Dél-Amerikában	73
Latin-Amerika a 19. században	73
Latin-Amerika gazdasága	73
Afrika a 19. század második felében	74
India a 19. században	74
Ázsia a 19. század végén	74
Kína a 19. században	75
Kína gazdasága	75
Japán terjeszkedése és gazdasági fejlődése	75
Az orosz-japán háború	75

A világ népessége és gazdasága a 19. század végén ..	76
Európa népsűrűsége a 19. század elején	76
Európa népsűrűsége a 19. század végén	76
A világ főbb vallásai a 19. század végén	76
A Föld a 20. század elején	77
A Déli-sarkvidék felfedezése	77
Az Északi-sarkvidék felfedezése	77
Európa az első világháború előtt	77
Magyarország felosztása	78
Magyarország közigazgatása a dualizmus időszakában ..	78
Budapest fejlődése	79
Az Osztrák–Magyar Monarchia az első világháború előtt	80
Demográfiai változások	81
Kivándorlás a tengerentúlra	81
A parlamenti mandátumok megoszlása 1900 végén	81
A parlamenti mandátumok megoszlása 1905 elején ...	81
Magyarország gazdasága a dualizmus időszakában	82
Városiasodás 1869-ben és 1910-ben	83
Egészségügy a 20. század elején	83
Az írni-olvasni tudók aránya	83
Európa és a Közel-Kelet az első világháború idején	84
A nyugati front	84
Európa és a Közel-Kelet az első világháború után	85
Szovjet-Oroszország	85
A Szovjetunió a két világháború között	86
Tagköztársaságok	86
A Szovjetunió gazdasága és etnikumai a két világháború között	86
Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása	87
Magyarország 1918–1920-ban	87
A trianoni béke területi és társadalmi következményei ..	88
A szomszédos államok területi igényei	88
A trianoni béke gazdasági következményei	88
A Horthy-korszak közigazgatása	89
A Horthy-korszak gazdasága	89
Európa az 1930-as években	90
Spanyolország a polgárháború időszakában	90
Politikai rendszerek Európában a két világháború között ..	90
Törökország az első világháború után	91
Közép-európai változások (1937–1941)	91
Ázsia (Kína, India, Japán) a 20. század első felében ...	92
A gyarmati rendszer a két világháború között	93
A gazdasági válság hatásai	93
A második világháború	94
Hadműveletek Európában és Észak-Afrikában I.	94
Lengyelország lerohanása	94

Az el-alameini csata	94
Hadműveletek Európában és Észak-Afrikában II.	95
A sztálingrádi szovjet támadás	95
A normandiai partraszállás	95
Hadműveletek a Csendes-óceánon I., II.	96
A Pearl Harbor-i csata	96
A Midway-i csata	96
Magyarország revíziós törekvései	97
A doni katasztrófa	97
A második világháború hadműveletei Magyarországon ..	97
A holokauszt	98
A második világháború embervesztesége	98
A második világháború következményei Európában ...	98
Megszállási övezetek	98
A kétpólusú világ	99
A kubai válság	99
Európa a hidegháború időszakában	99
A felosztott Berlin	99
Zsidó és palesztin népmozgások	100
Az arab–izraeli háborúk	100
A koreai háború	100
A második indokínai háború	100
Fegyveres konfliktusok a hidegháború idején	101
Fegyverkezés a 20. század végén	101
A gyarmatok függetlenné válása	102
A gazdasági fejlettség különbségei napjainkban	102
Az Egyesült Nemzetek Szövetsége	103
Felkelések és politikai rendszerváltás Közép-és Kelet-Európában	103
Az európai egységfolyamat	104
A Maastrichti szerződés kritériumai	104
A Lisszaboni szerződés	104
A Szovjetunió felbomlása	105
Jugoszlávia felbomlása	105
Jugoszlávia utódállamainak etnikai megoszlása	105
Politikai és katonai szövetségek	106
Gazdasági szövetségek	106
Magyarország 1945 után	107
Népmozgások	107
Az 1956-os forradalom Magyarországon	107
Az 1956-os forradalom Budapesten	107
A Kárpát-medence néprajzi tájegységei és kisebbségei ..	108
Országgyűlési és önkormányzati választások	108
Kultúrtörténet	110
Kronológia	128
Fogalom- és névmutató	157
Történeti segédanyagok (hátsó előzők)	

AZ ATLASZT ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

Farkas Judit
szakvezető tanár

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Bozsik Katalin

LEKTORÁLTA:

Dr. Suba János
térképtárvezető

NYELVI LEKTOR:

Szöts Éva

TIPOGRÁFIA:

Reményfy Tamás

BORÍTÓTERV:

Szöke András

MŰSZAKI SZERKESZTŐK:

Ludman Imre
Nacsa Gyula
Nagy Zoltán
Szentirmai Péter

BORÍTÓGRAFIKA:

Rendernet Kft.

ILLUSZTRÁCIÓK:

Márffy János

A tabló összeállító: A Föld keletkezése (1. o.): Dr. Szatmáry Károly egyetemi docens, SZTE • A hominidák evolúciója (3. o.): Dr. Gyenis Gyula ny. egyetemi tanár, ELTE • A Föld vallásai (4–5. o.): Szent helyek és vallási központok (6–7. o.): Dr. Máté-Tóth András tanszékvezető egyetemi tanár, SZTE; Szilárdi Réka egyetemi tanársegéd, SZTE • Térképtörténet (8–9. o.): Dr. Suba János térképtárvezető, HM Hadtörténeti Intézet • Tudomány- és technikatörténet (124–127. o.): Magyar Tudománytörténeti Intézet • Történeti segédanyagok (h. előzők): Dr. Almási Tibor tanszékvezető egyetemi docens, SZTE
Szakértők: Dr. Bencsik Gábor történész, JPTE • Dr. Cserti Csapó Tibor egyetemi docens, JPTE romológia tanszék • Dr. Kocsis Károly intézetigazgató, MTA FKI • Dr. Pálóczi Horváth András tanszékvezető egyetemi docens, ELTE • Az Oktatási Hivatal által kirendelt szakértők: Dr. Horváth Zita, Hering Péter, Karácsony Orsolya
A színes tablóoldalakot Márffy János tervei alapján Szöke András készítette.

Minden jog fenntartva. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában nem sokszorosítható.

Az élet fejlődése • A hominidák evolúciója

Holocén
2,5 millió éve
Pleisztocén
5,3
Miocén
23
Oligocén
34
Eocén
52
Paleocén
65

Holocén • Homo sapiens
200 ezer éve jelent meg Afrikában az anatómiailag modern Homo sapiens. Magas agykoponya, domború homlok, a szemöldökcszusz hiánya, egyenes arcváz és az állcső kialakulása jellemzi. Fejlett beszéddel, sokféle eszközzel, fegyverrel rendelkezett. Jól kidolgozott szobroszkákat és barlangfestményeket készített.

Pleisztocén • Homo neanderthalensis
A késői „klasszikus” Neander-völgyiek a jégkorszak utolsó szakaszában túntek fel Európában, Közép- és Közép-Keleten, a Kaukázusban és Szibériában. Agykopyájuk hosszú, széles, alacsony, agyterfogatuk 1600 cm³ volt. Finoman kidolgozott kőeszközöket készítettek, nagy emlősökre vadásztak és már temetkeztek is. 27 ezer évvel ezelőtt kihaltak.

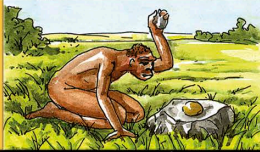
Pleisztocén • Homo heidelbergensis
A Homo heidelbergensis maradványai mellett finoman megmunkált szakkőket, valamint nagy testű növényevők (szarvasok, bölények, lovak stb.) olyan csontjait találták, melyeken jól láthatók a vágásműnyomok. Az emberré válás útja belőlük kétféle ágazott: Európában a Homo neanderthalensis, Afrikában a Homo sapiens jelent meg.

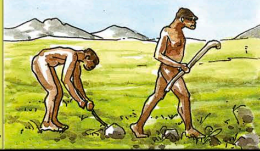
Pleisztocén • Homo erectus
1,8–1,6 millió éve jelentek meg a késői Archanthropusok közé tartozó Homo erectusok. Ők az első hominidák, akik elvándoroltak a Kaukázusba, Ázsiába, majd Európába. Az ázsiaiak csak 100 ezer évvel ezelőtt haltak ki, míg az afrikaiak és az európaiak már 600 ezer éve átalakultak Homo heidelbergensiszé. A Homo erectus használta először a tüzet.

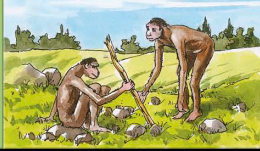
Pleisztocén • korai Archanthropusok
2,4 millió évvel ezelőtt jelentek meg a Homo nemzetség korai Archanthropus („előember”) alakjai (Homo rudolfensis, Homo habilis), akiknek az agykoponyája már magasabb volt, mint az Australopithecusoké, de az arcvázuk még erősen előreugró. Ez a fő oka, hogy az emberré válás mellékágának tartják őket. A Homo habilis készítette az első kőeszközöket.

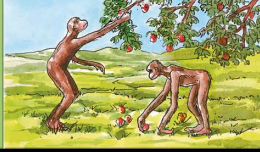
Pliocén és pleisztocén
A pliocénban és a pleisztocénban éltek a még ember-szabású majom alkatú és nagy morfológiai különbségeket mutató Australopithecusok (késői Praeanthropusok). A robusztusabb megjelenésű ágba tartozókat Paranthropusnak is nevezik. Az Australopithecus afarensis már két lábon is tudott járni, agyterfogatja a csimpánzéénak megfelelő, 380–430 cm³ volt.

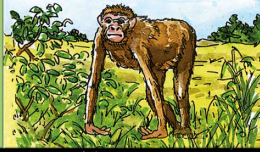
Miocén korszak vége
Az emberszabású majmok és az emberfélék evolúciója elvált. Megjelentek a korai Praeanthropusok: a 7 millió éves Sahelanthropus tchadensis, a 6 millió éves Orrorin tugenensis és a 4,4 millió éves Ardipithecus ramidus. Alkatuk emberszabású majom jellegű volt, de már tudtak két lábon járni. A csimpánz természetű Ardipithecus agyterfogatja 300–350 cm³ volt.

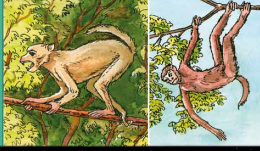
Miocén korszak középső része
Az ós-emberszabású majmok közül Európában a Dryopithecus-félék jelentek meg. Testtömegük 25–28 kg, magasságuk 120 cm, agyterfogatuk 300–330 cm³ körül lehetett. A hímek testmérete, szemfoga nagyobb volt, mint a nőstényeké. Közülük tartozott a Kárpát-medencében 10 millió évvel ezelőtt élt Rudapithecus hungaricus is.

Miocén kor eleje • Proconsulok
A Propithecus-félékből fejlődtek ki a mai emberszabású majmok korai afrikai ősei, például a már farkkal nem rendelkező Proconsul-félék. Ezeknek a 23–17 millió éves maradványai Kenyából származnak. Ismerünk kisebb (11 kg) és nagyobb (76 kg) testtömegűeket is közöttük. Agyterfogatuk 200 cm³ körül volt.

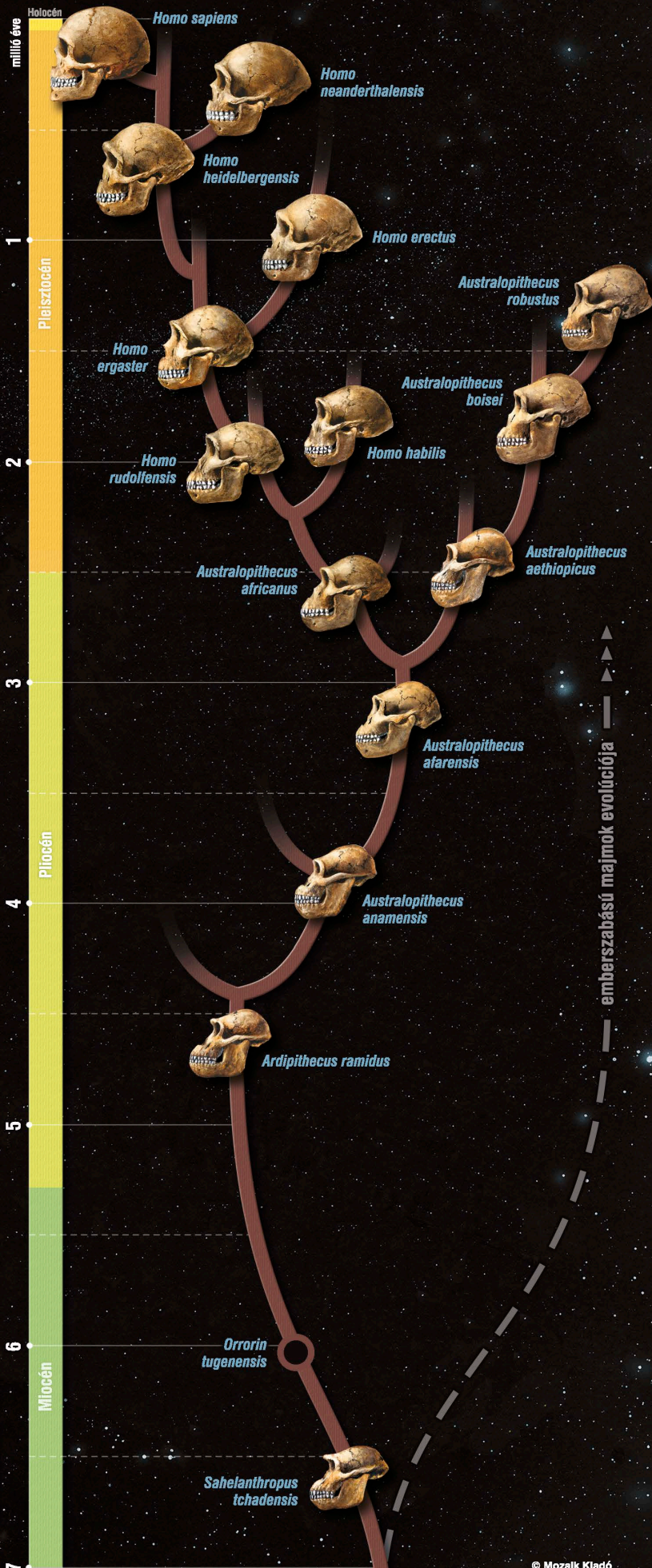
Oligocén • Parapithecusok, Propithecusok
A keskenyormú majmok ősei a Parapithecus-félék, melyek fákra éltek, levélevő, mintegy 2,5 kg testtömegű majmok voltak. Alrendjükön belül 34 millió éve megjelentek az emberszerűek (Hominoidák) öregcsaládjának legelősebb tagjai, a Propithecusok/Agytropicusok. Ezek fákra éltek, négy lábon közlekedtek, 7 kg testtömegű és 30 cm³ agyterfogatú majmok voltak.

Eocén • a mai primáták ősei
Az eocén kor elején az archaikus primáták kihaltak, és megjelentek a mai primáták ősei (például az Adapis), amelyek kicsi, 1,5–2,0 kg testtömegű, fákra élő, főleg levelekkel táplálkozó, négy lábon közlekedő majmok voltak. Maradványaik Európából és Észak-Amerikából kerültek elő.

Paleocén • archaikus primáták
A primáták (főemlősök) korai, félmajomszerű, fákra élt alakjai a paleocén kor elején jelentek meg. A mai patkányokhoz hasonlíthatók. Fosszilis maradványaik jelentős része Észak-Amerikából és Európából került elő. Ezek az „archaikus primáták” (Plesiadapidae), mint például a Purgatorius, az evolúció mellékágai, tehát nem ősei a mai majmoknak.

emberszabású majmok evolúciója

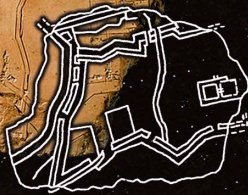
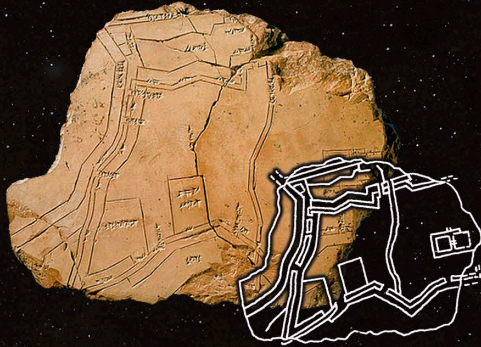
Térképtörténet

1 „Bedolinai térkép” a bronzkorból (Kr. e. 3500), mely öntözőhálózatot ábrázol és a térkép vázlata (Camonica völgy, Olaszország)

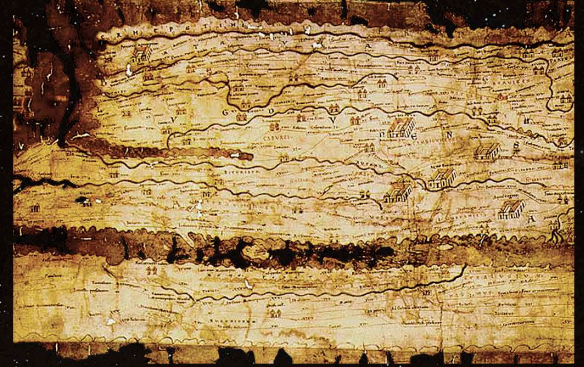
2 Egyiptomi aranybányák térképe II. Ramszesz korából (Kr. e. 1250) és a térkép vázlata

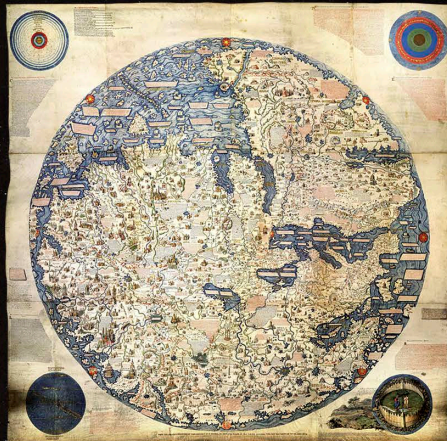
3 Nippur városát ábrázoló térképtöredék méretekkel, nevekkkel (Kr. e. 9–8. század) és a térkép vázlata

4 Babiloniai világtérkép (Kr. e. 600) és a térkép vázlata

5 A Római Birodalom úttérképe (Itinerarium pictum, 4. század)

6 Fra Mauro világtérképe a kolostorkartográfia csúcsa (1459)

7 Ptolemaiosz világtérképe egy 1490. évi kiadás alapján

8 Ortelius világtérképe (1564)

9 Mercator világtérképe (1595)

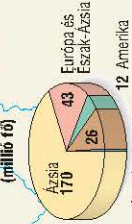
Az ókori Róma

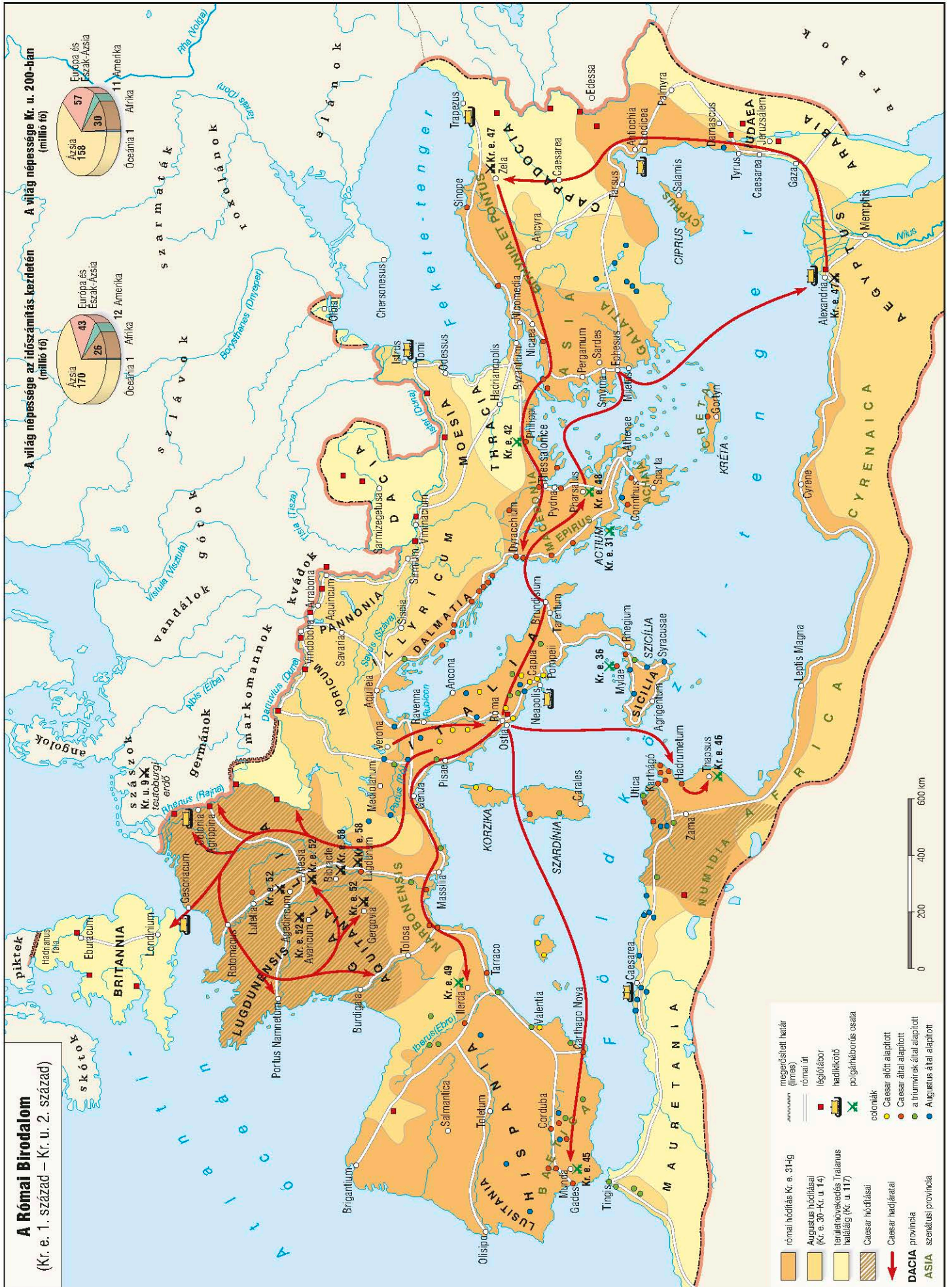
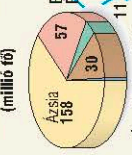
A Római Birodalom

(Kr. e. 1. század – Kr. u. 2. század)

A világ népessége az i.ó. sz. kezdetén (millió fő)

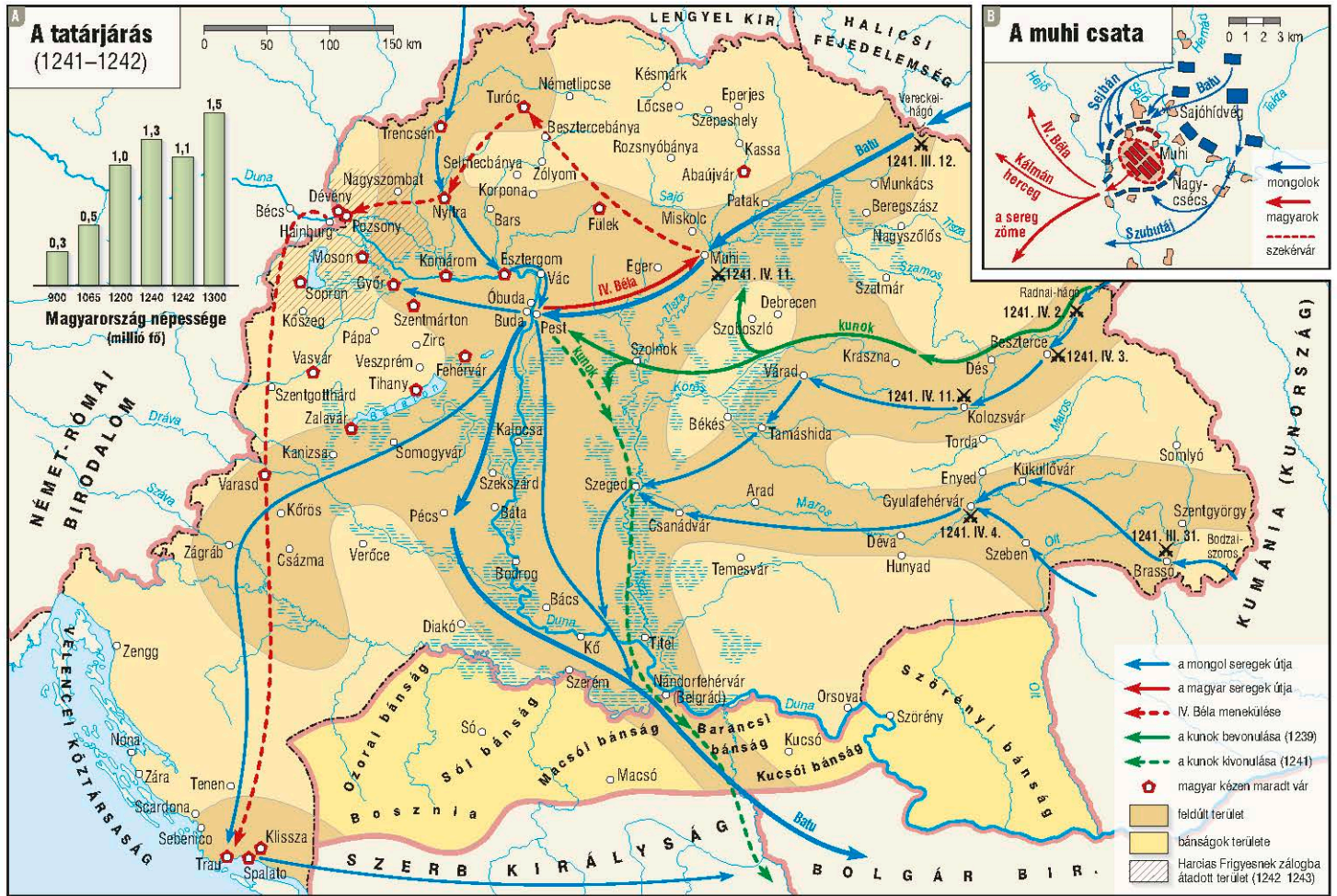
A világ népessége Kr. u. 200-ban (millió fő)

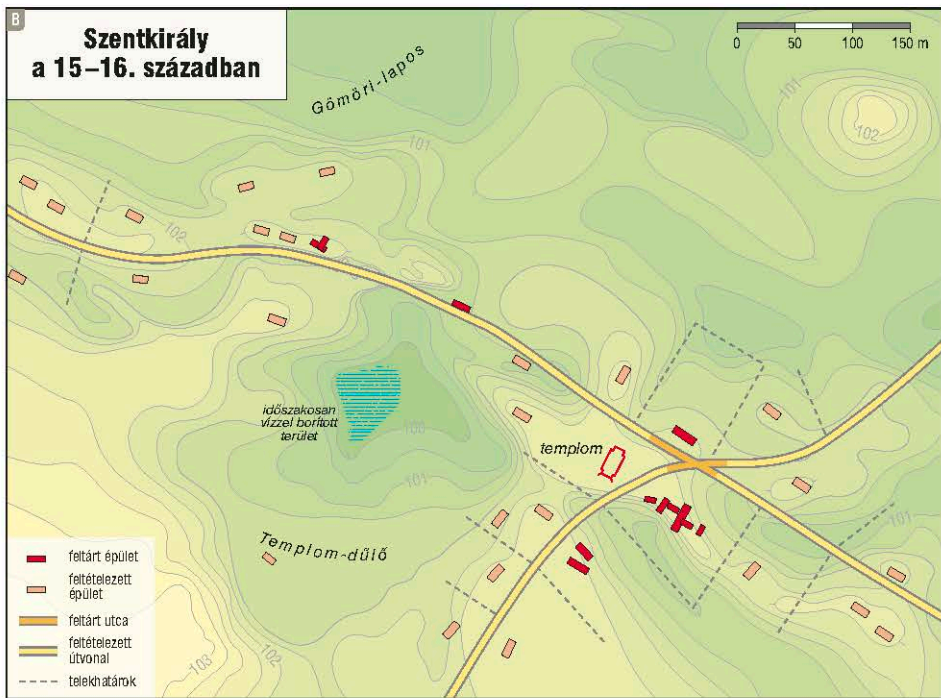
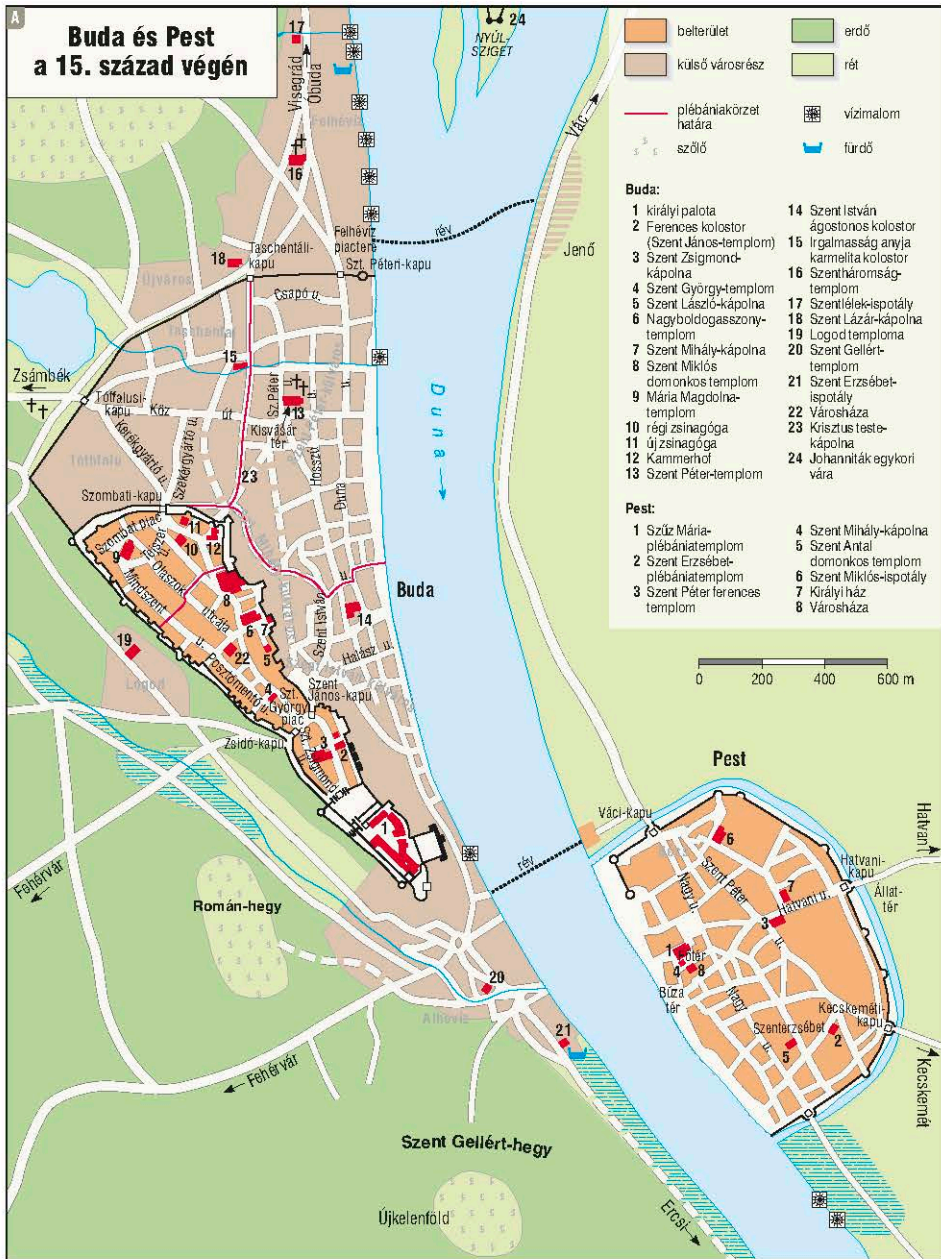
- római hódítás Kr. e. 31-ig
- Augustus hódításai (Kr. e. 30–Kr. u. 14)
- Trajanus terjedelmek és Trianus haláláig (Kr. u. 117)
- Caesar hódításai
- Caesar előtt alapított
- Caesar által alapított
- a triumvirátus által alapított
- Augustus által alapított
- provinciák
- szenátusi provincia
- megerőszakított határ (rimés)
- római út
- légítábor
- hadiközpont
- polgárháborús csata
- csaták
- Caesar előtt alapított
- Caesar által alapított
- a triumvirátus által alapított
- Augustus által alapított

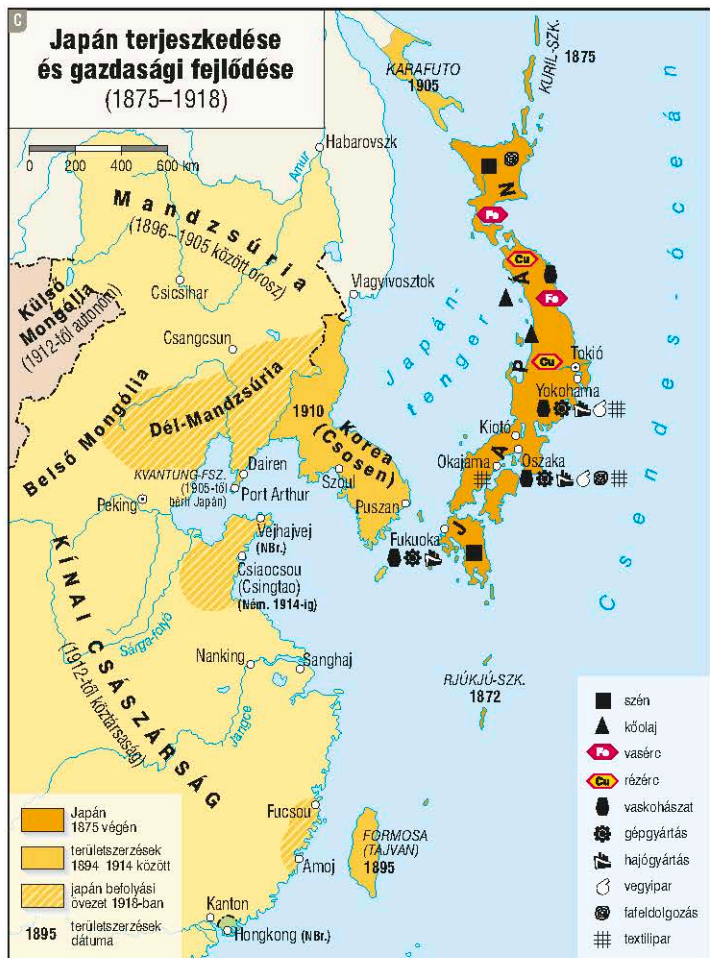
A tatárjárás • Magyarország a 13. században

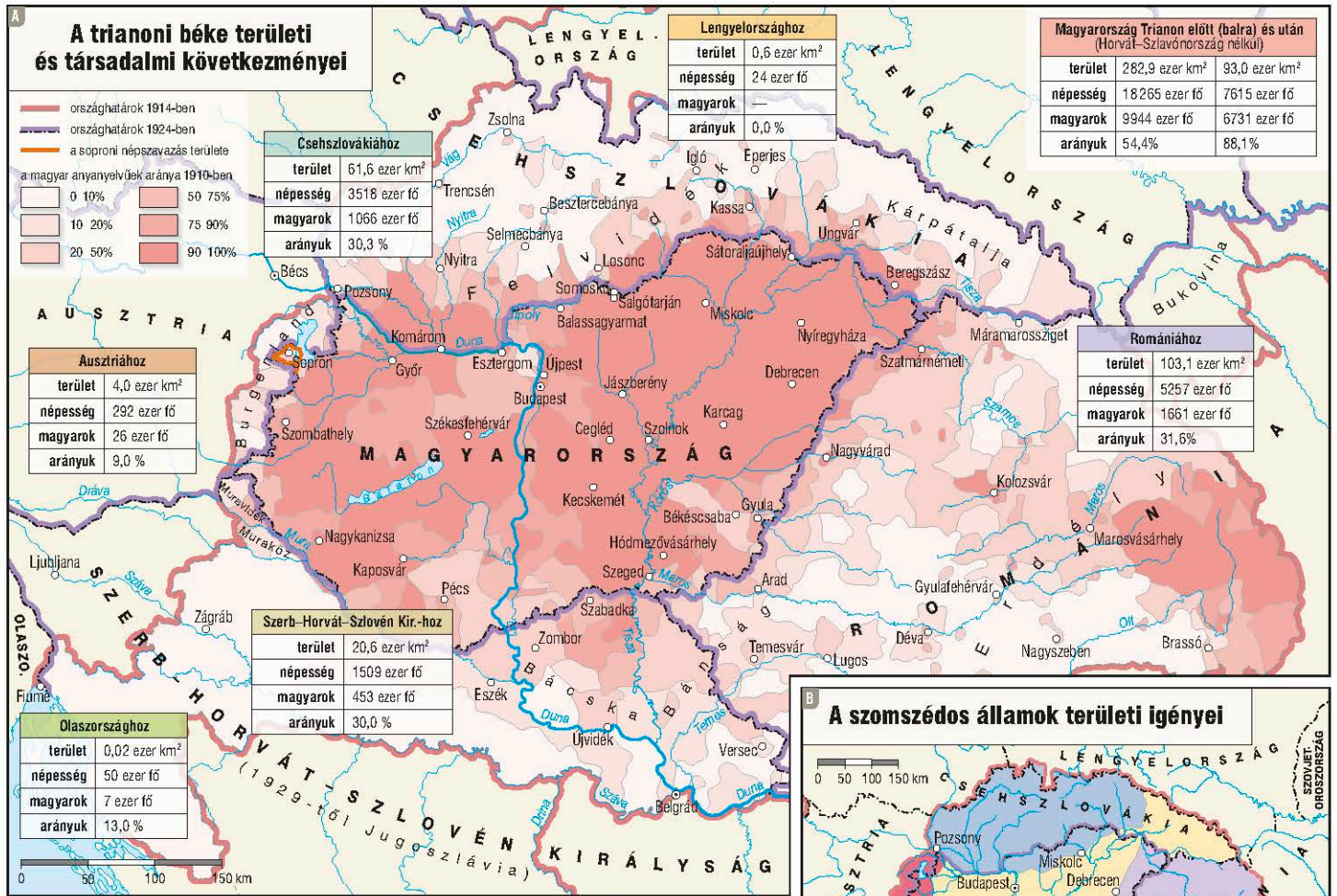
A középkori magyar városok és falvak típusai

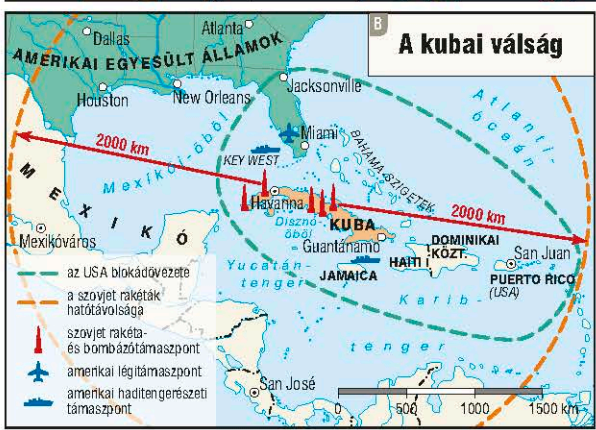
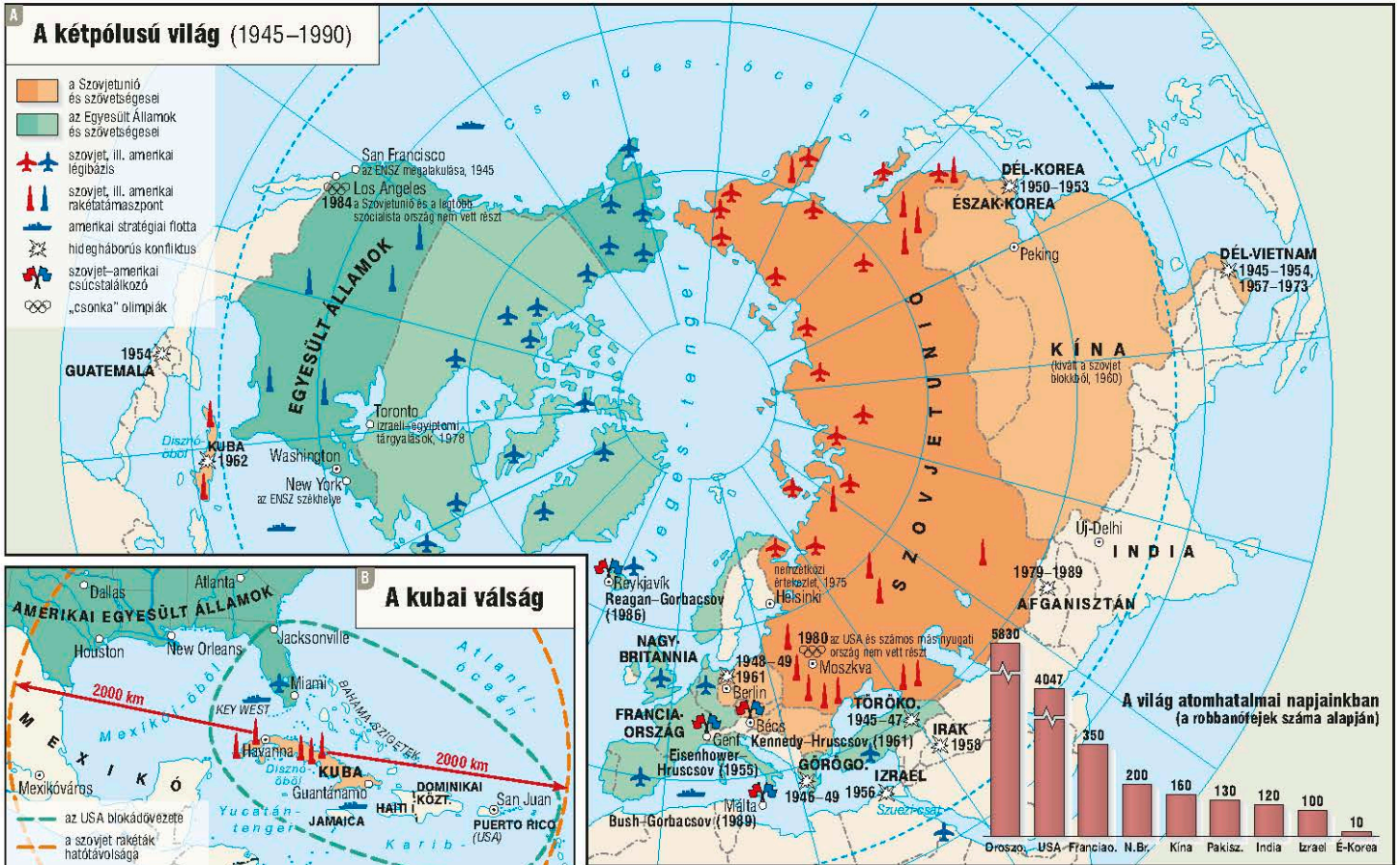

A Távol-Kelet a 19. században és a 20. század elején

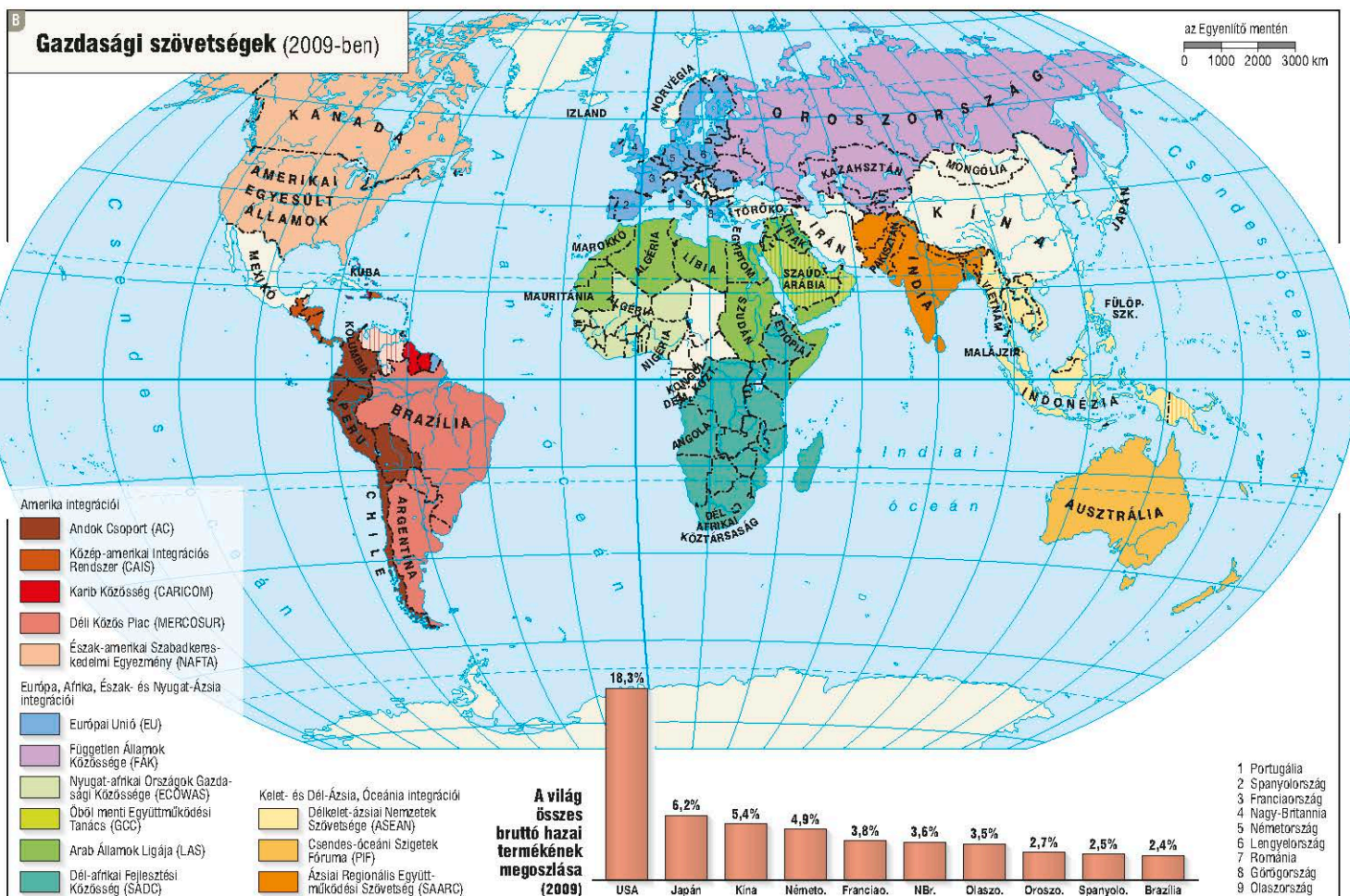
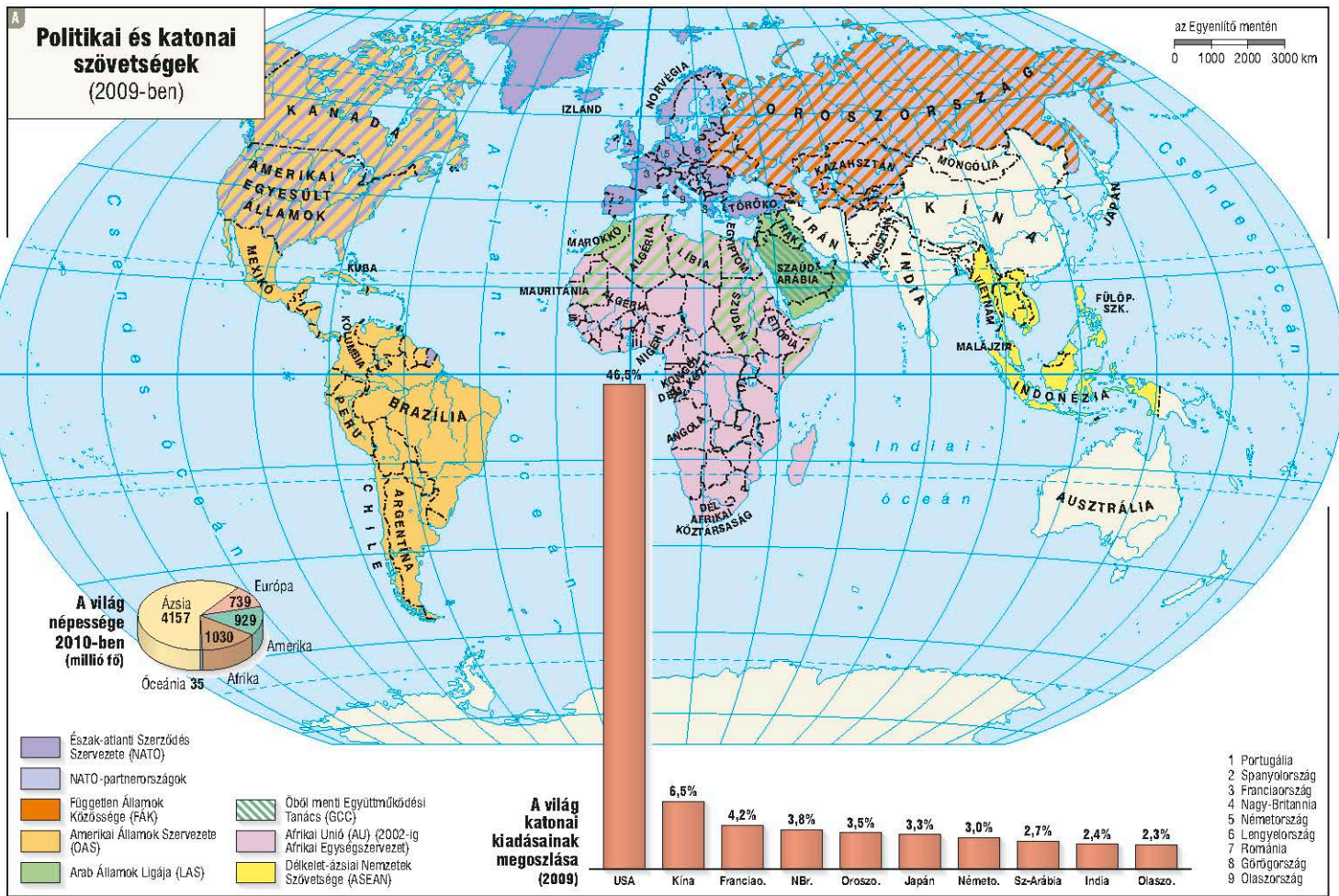

A trianoni béke területi, társadalmi és gazdasági következményei

Politikai, katonai és gazdasági szövetségek

EURÓPAI KULTÚRA

IRODALOM

Angol Királyság

Chaucer, Geoffrey (1340 k.–1400) • *író*
 Morus, Thomas (1478–1535) • *író*
 Shakespeare, William (1564–1616) • *dramatíró*
 Milton, John (1608–1674) • *író*

Németalföld

Erasmus, Rotterdami (1466–1536) • *író*

Francia Királyság

Villon, François (1431–1463 k.) • *író*
 Rabelais, François (1494 k.–1553) • *író*
 Montaigne, Michel E. de (1533–1592) • *író*
 La Fontaine, Jean de (1621–1695) • *író*
 Molière, Jean B. (1622–1673) • *író*
 Boileau-Despréaux, Nicolas (1636–1711) • *író, költő*
 Racine, Jean (1639–1699) • *író*

Spanyol Királyság

Cervantes, Miguel de (1547–1616) • *író*
 Vega, Lope de (1562–1635) • *író*
 Barca, Pedro Calderón de la (1600–1661) • *író*

Itália

Alighieri, Dante (1265–1321) • *író*
 Petrarca, Francesco (1304–1374) • *költő*
 Boccaccio, Giovanni (1313–1375) • *költő*
 Tasso, Torquato (1544–1595) • *költő*

FILÓZÓFIA

Itália

Machiavelli, Niccolò (1469–1527)
 Bruno, Giordano (1548–1600)

Angol Királyság

Bacon, Francis (1561–1626)
 Hobbes, Thomas (1588–1679)
 Locke, John (1632–1704)

Hollandia

Spinoza, Baruch (1632–1677)

Francia Királyság

Descartes, René (1596–1650)

Itália

Campanella, Tommaso (1568–1639)

KÉPZŐMŰVÉSZET

Németalföld/Hollandia

Eyck, Jan van (1390–1441) • *festő*
 Bosch, Hieronymus (1450 k.–1516) • *festő*

IRODALOM

Brueghel, id. Pieter (1525 k.–1569) • *festő*
 Brueghel, ifj. Pieter (1564 k.–1638) • *festő*
 Rubens, Pieter P. (1577–1640) • *festő*
 Dyck, Sir Anthony van (1599–1641) • *festő*
 Rembrandt, Harmenszoon van Rijn (1606–1669) • *festő*
 Vermeer, Jan (1632–1675) • *festő*

Német-római Császárság

Holbein, id. Hans (1460 k.–1524) • *festő*
 Dürer, Albrecht (1471–1528) • *festő*
 Holbein, ifj. Hans (1497 k.–1543) • *festő*
 Arcimboldo, Giuseppe (1527–1593) • *festő*

Spanyol Királyság

Greco, El (1541 k.–1614) • *festő*
 Velázquez, D. R. de S. (1599–1660) • *festő*
 Murillo, Bartolomé E. (1618–1682) • *festő*

Oroszország

Grek, Teofan (1340 k.–1405 k.) • *ikonfestő*
 Rubljov, Andrej (1370 k.–1430) • *ikonfestő*

Itália

Bondone, Giotto di (1267 k.–1337) • *képzőművész*
 Brunelleschi, Filippo (1377–1446) • *képzőművész*
 Donatello (1386–1466) • *képzőművész*
 Verrocchio, Andrea del (1435–1488) • *képzőművész*
 Botticelli, Sandro (1445 k.–1510) • *képzőművész*
 Leonardo da Vinci (1452–1519) • *képzőművész*
 Michelangelo Buonarroti (1475–1564) • *képzőművész*

Raffaello Santi

(1483–1520) • *képzőművész*
 Tiziano Vecellio (1488 k.–576) • *képzőművész*
 Tintoretto, Jacopo (1518–1594) • *képzőművész*
 Caravaggio, Michelangelo (1573–1610) • *festő*

Német-római Császárság

Gutenberg, Johannes (1397 k.–1468) • *nyomdász*

Francia Királyság

Mansart, François (1598–1666) • *építész*
 Vauban, S. L. P. de (1633–1707) • *építész, hadmérnök*
 Hardouin-Mansart, Jules (1646–1708) • *építész*

ZENE

Angol Királyság

Purcell, Henry (1659–1695)

Francia Királyság

Lully, Jean-Baptiste (1632–1687)

Itália

Palestrina, Giovanni (1525 k.–1594)
 Monteverdi, Claudio Z. A. (1567–1643)

MAGYARORSZÁGI KULTÚRA

KÓDEXEK

Ferences kódexek: Jókai-kódex (15. sz. közepe),
 Nagyszombati Kódex (1512–13), Telegdi-kódex
 (1525–31), Székelyudvarhelyi Kódex (1526–28),
 Tihanyi Kódex (1530–32)
 Pálos kódexek: Festéich-kódex (1493), Czech-
 kódex (1513), Jordánszky-kódex (1516–19),
 Domonkos kódexek: Cormides-kódex (1514–19),
 Domonkos-kódex (1517),
 Egyéb másolatok: Sándor-kódex (1521), Gömör-
 kódex (1516)
 Karthausi kódexek: Érdy-kódex (1524–27)
 Ráskai, Lea másolatai: Margit-legenda (1510),
 Példák könyve (1510)

KÉPZŐMŰVÉSZET

Kolozsvári Márton és György (14. század) • *szobrász*
 János testvér (15. század) • *épitész*
 (Lócsel) Pál mester (1480 k.–1530 k.) • *faszobrász*
 M. S. mester (1498 k.–1555 k.) • *festő*

ZENE

Baktark Bálint (1505 k.–1576) • *zeneszerző, lantművész*
 Tinódi Lantos Sebestyén (1510 k.–1556) • *lantművész*

IRODALOM

Vitéz János (1408 k.–472) • *író*
 Marzio, Galeotto (1427–1497) • *író*
 Bonfini, Antonio (1430 k.–1502) • *író*
 Jan Pannonius (1434–1472) • *költő*
 Temesvári Pelbart (1435–1504) • *egyházi író, prédikátor*

Balassi Bálint (1554–1594) • *költő*
 Comenius, Johannes A. (1592–1670) • *író*
 Zrínyi Miklós (1620–1664) • *költő*
 Apáczai Csere János (1625–1659) • *író*
 Bethlen Miklós (1642–1716) • *emlékiró*
 Bethlen Kata (1700–1759) • *író*

TÖRTÉNETÍRÁS

Thuróczi János (vagy Thuróczy János) (1435 k.–1489 k.)
 Brodárics István (1470 k.–1538)
 Szerémi György (1490 k.–1558)
 Istvánffy Miklós (1538–1615)
 Szamosközy István (1565 k.–1612)
 Szalárdi János (1601–1666)
 Hevesesi Gábor (1656–1717)
 Cserei Mihály (1668–1756)

REFORMÁCIÓ

EURÓPA

Egyházreformok hírelői

Wyclif, John (1330 k.–1384)
 Hus, Jan/Husz János (1372 k.–1415)
 Savonarola, Girolamo (1452–1498)
 Erasmus, Rotterdami (1466–1536)

Jelenős reformátorok

Luther, Martin/Luther Márton (1483–1546)
 Zwingli, Ulrich (1484–1531)
 Műnzer, Thomas/Münzer Tamás (1490 k.–1525)
 Melancthon, Philipp/Melancthon Fülöp (1497–1560)

Calvin, Jean/Kálmán János (1509–1564)

Dávid Ferenc (1510 k.–1579)
 Serveto, Miguel/Szervét Mihály (1511 k.–1553)

Ellenreformáció vezetői

Loyola Szent Ignác (1491–1556) • *jeszuita rend*
 Ávilai Nagy Szent Teréz (1515–1582) • *savaián karmelita rend*
 Néri Szent Fülöp (1515–1595)
 Szalézi Szent Ferenc (1567–1622)

MAGYAR KIRÁLYSÁG

Jelenős reformátorok

Déval Bíró Mátvás (1500–1545) • *prédikátor*
 Kálmáncsehi Sánta Márton (1500 k.–1557)
 Sylvester János (1504 k.–1552 k.) • *bibliafordító*
 Szegedi Kis István (1505 k.–1572) • *prédikátor*
 Heltai Gáspár (1510 k.–1574 k.) • *prédikátor, nyomdász*

Dávid Ferenc (1510 k.–1579) • *prédikátor*
 Károli Gáspár (1530 k.–1591) • *bibliafordító*
 Miliusz Juhász Péter (1536 k.–1572) • *prédikátor*
 Szenci Molnár Albert (1574–1639) • *szoltárfordító*

Ellenreformáció vezetői

Oláh Miklós (1493–1568) • *főpap, történetíró*
 Forgách Ferenc (1530 k.–1577) • *történetíró*
 Pázmány Péter (1570–1637) • *főpap*
 Káldi György (1573–1634) • *bibliafordító*

Ázsia (kivéve Elő-Ázsiát)	Elő-Ázsia és Afrika	Amerika és a világ többi régiója	Kultúra, vallás, technika
<p>1542–1543 Portugál kereskedők érkeznek Japánba</p> <p>1557 Portugál kereskedők telepednek le Kínában</p> <p>1571 A spanyolok megalapítják Manilát</p> <p>1581 Elkezdődik Szibéria orosz meghódítása, amikor 800 kozák átkel az Uralon</p> <p>1603 Japán irányítója a sógun lesz, a császár hatalma szakrális jellegű (Tokugawa-korszak)</p> <p>1648 Szemjon Gyezsnyev útja a Bering-szoroshoz, Szibériát az orosz cárok igyekeznek befolyásuk alá vonni</p> <p>1661 Az indiai Bombay az angolok ellenőrzése alá kerül</p> <p>1674 Megalapítják az első francia kereskedelmi telepet Indiában</p> <p>1680 Az angol Francis Drake körülhajózza a Földet</p>	<p>1576 Portugál kereskedelmi telepet alapítanak Angolában</p> <p>1652 A hollandok megalapítják Fokvárost Dél-Afrikában</p>	<p>1584 Megérkeznek az első angol felfedezők Virginia területére</p> <p>1607 Létrejön Virginiában az első állandó angol telep</p> <p>1608-tól A franciák terjeszkednek Kanadában, megalapítják Québecet</p> <p>1620 k. Megkezdődik az angol puritán telepesek érkezésével a gyarmatok megszervezése (Connecticut, Boston)</p> <p>1626 A hollandok megalapítják Új-Amszterdamot (a mai New Yorkot)</p> <p>1642–1644 Tasman holland hajós felfedezi Tasmaniát és Új-Zélandot</p> <p>1664 Az angolok megszerzik a hollandoktól Manhattan szigetét, azaz Új-Amszterdamot (New York) és a Hudson-völgyet</p> <p>1682 A Mississippi völgye a franciák birtokába kerül, létrehozák Louisianát</p> <p>1683 A kvékerek William Pitt vezetésével megalapítják Philadelphiát</p>	<p>1543 Megjelenik Kopernikusznak a heliocentrikus világkép leírását tartalmazó műve, Az égitestek körforgásáról</p> <p>1545–1563 Tridenti zsinat, ahol a katolikus egyház elindítja az ellenreformációt, a katolikus egyház reformját</p> <p>1553 Kálvin János parancsára Gentben megégetik az antitrinitárius orvost, Szervét Mihályt</p> <p>1555 V. Károly császár és a protestáns rendek között vallásbéke születik Augsburgban, kimondják a cuius regio, eius religio (akié a föld, azé a vallás) elvét</p> <p>1559 A dohány megjelenik Európában</p> <p>1562 Megjelenik Debrecenben Méliusz Juhász Péter neve alatt az első magyar nyelvű kálvinista hitvallás</p> <p>1565 k. A burgonya megjelenik Európában</p> <p>1568 A tordai országgyűlésen kimondják a szabad vallásgyakorlatot Erdélyben a katolikus, a lutheri, a kálvini és az unitárius tanokra</p> <p>1579 Báthory István Erdélyben letelepíti a jezsuitákat. Célja egy egyetem alapítása</p> <p>1582 XIII. Gergely naptárreformja, az ún. Gergely-naptár bevezetése</p> <p>1590 Vizsolyban megjelenik az első teljesen magyar nyelvű Biblia Károli Gáspár fordításában</p> <p>1600 Giordano Brunót megégetik Rómában eretneknek tekintett nézetei miatt</p> <p>1608 Hollandiában elkészítik az első lencsés távcsövet</p> <p>1616–1637 Pázmány Péter az esztergomi érsek</p> <p>1620-ban Bethlen Gábor akadémiát alapít Gyulafehérvárott. • Megjelenik Francis Bacon angol filozófus <i>Novum Organum</i> című műve</p> <p>1627 Johannes Kepler kiadja a bolygómozgások leírását tartalmazó fő művét, amely a német csillagász nevéhez kapcsolódó 3 törvénnyel együtt korszakos jelentőségű felismerés</p> <p>1633 Galileo Galilei pere, amelynek ítéletében a tudós csillagász-fizikust tanai visszavonására ítélték. • Megjelenik René Descartes Értekezés a módszerről című műve</p> <p>1635 Pázmány Péter egyetemet alapít Nagyszombaton</p> <p>1636 Az első észak-amerikai egyetem, a Harvard College megalapítása</p> <p>1650–1654 Jan Amos Comenius a sárospataki főiskolán tanít</p> <p>1653 Apáczai Csere János hazatér Hollandiából, és Gyulafehérvárra települ</p> <p>1666 Colbert megalapítja Párizsban a természettudományos kutatások fellendítésére az Akadémiát</p> <p>1687 Isaac Newton megjelenteti <i>A természettudományok matematikai alapelvei</i> című művét</p> <p>1689–1690 John Locke kiadja a <i>Két értekezés a polgári kormányzatról</i> és az <i>Értekezés az emberi értelemről</i> című műveit</p> <p>1689–1755 között élt Charles-Louis de Secondat Montesquieu, a felvilágosodás jelentős gondolkodója</p>

Európa	Kárpát-medence
<p>1699 A törökökkel aláírják a karlócai békét, melynek értelmében Magyarország a Habsburg Birodalom része</p> <p>1700–1721 Északi háború a baltikumi területekért</p> <p>1701–1714 Spanyol örökösödési háború</p> <p>1704 Höchstädt mellett a császáriak és az angolok döntő vereséget mérnek a francia–bajor seregekre</p> <p>1705–1711 I. József a német-római császár és a Habsburg Birodalom uralkodója</p> <p>1707 Az angol és a skót parlament döntése alapján létrejön az egyesített Nagy-Britannia</p> <p>1709 Poltavai csata, ahol I. (Nagy) Péter orosz cár megsemmisítő győzelmet arat XI. Károly svéd király seregei felett</p> <p>1711–1740 VI. Károly (Magyarországon III. Károly) német-római császár és a Habsburg Birodalom uralkodója</p> <p>1713–1714 Az Utrechttben, Rastattban és Badenben megkötött békekkel lezárul a spanyol örökösödési háború</p> <p>1713 VI. Károly (Magyarországon III. Károly) német-római császár ünnepélyesen kihirdeti a Habsburg-család házitörvényét (az osztrák Pragmatica Sanctiót), amely kimondja, hogy elfogadott a nőági örökösödés</p> <p>1714 Anna királynő halálával a Hannoveri dinasztia kerül az angol trónra</p> <p>1721 Orosz győzelemmel zárul az északi háború</p> <p>1740–1786 II. Frigyes Poroszország uralkodója</p> <p>1740–1780 Az 1713-ban elfogadott örökösödési szabályok szerint Mária Terézia a Habsburg Birodalom uralkodója</p> <p>1740–1748 Osztrák örökösödési háború, amelynek végén II. (Nagy) Frigyes porosz király Sziléziáért cserében elismerte Mária Terézia örökösödési jogát</p> <p>1756–1763 Hétéves háború, amelynek következtében Poroszország nagyhatalommá válik</p> <p>1762–1796 II. (Nagy) Katalin Oroszország cárnője</p> <p>1772 Lengyelország első, részleges felosztása</p> <p>1774–1792 XVI. Lajos a francia király</p> <p>1780–1790 II. József a Habsburg Birodalom uralkodója, 1765 óta német-római császár</p>	<p>1699 Karlócán aláírják a békét a Szent Liga és a Porta képviselői</p> <p>1703–1711 Rákóczi-szabadságharc</p> <p>1705 A szécsényi országgyűlés vezető fejedelemmé választja II. Rákóczi Ferencet</p> <p>1705–1711 I. József a magyar király</p> <p>1707 A marosvásárhelyi országgyűlés beiktatja fejedelmi székébe II. Rákóczi Ferencet, ezzel együtt kimondják Erdélynek a Habsburg-háztól való elszakadását is.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az ónodi országgyűlés kimondja a Habsburg-ház detronizációját <p>1708 Trencsényi csata, ahol a kurucok súlyos vereséget szenvednek</p> <p>1711 A szatmári országgyűlésen a rendek és a király képviselői aláírják a békét, a majtényi síkon a kuruc csapatok Károlyi Sándor vezetésével leteszik a fegyvert</p> <p>1715 A pozsonyi országgyűlésen törvénybe iktatják az állandó hadsereg felállítását</p> <p>1718 III. Károly magyar király és III. Ahmed megbízottai Pozsarevácon megkötik a békét</p> <p>1722–1723 III. Károly szentesíti a Habsburg-ház nőági örökösödéséről rendelkező törvényeket Magyarországon is (Pragmatica Sanctio)</p> <p>1740–1780 Az 1722–1723-ban elfogadott örökösödési szabályok szerint Mária Terézia a magyar uralkodó</p> <p>1741 A pozsonyi országgyűlésen a magyar rendek „életüket és vérüket” ajánlják fel a poroszok elleni harcokra Mária Teréziának</p> <p>1751 Megszervezik a bánági határőrvidéket</p> <p>1754 Mária Terézia kiadja a vámrrendeletet (kettős vámrrendelet)</p> <p>1761 Megkezdődik az erdélyi határőrség megszervezése, ami 1764-ben a székelyek felkeléséhez vezet (madéfalvi veszedelem)</p> <p>1767 Mária Terézia kiadja az Urbáriumot</p> <p>1777 Mária Terézia kiadja a Ratio Educationist</p> <p>1780–1790 II. József a magyar király</p> <p>1781 II. József királyi engedélyhez köti a pápai rendeletek kihirdetését, kiadja a türelmi rendeletet</p> <p>1782 II. József feloszlítja a hasznos munkát nem végző, ún. kontemplatív szerzetes rendeket, vagyonuk felett az állam rendelkezik</p>
<p>1788–1790 Oroszország és a Habsburg Birodalom háborúja a törökök ellen</p> <p>1789 XVI. Lajos 175 év után hívja össze a francia rendi gyűlést. A Bastille ostromával elkezdődik a francia forradalom tegyveres szakasza. Az alkotmányozó nemzetgyűlés elfogadja az alapvető emberi szabadságjogokat megfogalmazó Emberi és polgári jogok nyilatkozatát</p> <p>1791 XVI. Lajos szentesíti az alkotmányozó nemzetgyűlés által elfogadott alkotmányt, ezzel Franciaország alkotmányos monarchia lesz</p> <p>1792 Franciaország hadat üzen Ausztriának. Valmynál a francia csapatok megállítják az osztrák–porosz támadást. A konvent kikiáltja Franciaországban a köztársaságot</p> <p>1792–1835 I. Ferenc német-római császár és a Habsburg Birodalom uralkodója, 1806-tól osztrák császár</p> <p>1793 Kivégzik XVI. Lajos francia királyt. Ellenforradalmi lázadás robban ki Vendée-ben. • Oroszország és Poroszország megegyezik abban, hogy Lengyelországtól újabb területeket csatolnak el</p> <p>1794 Párizsban Robespierre-t, Saint-Justöt és társait kivégzik, ezzel a jakobinus hatalom megbukik, a konvent veszi át a vezető szerepet</p> <p>1795 A konvent megszavazza Franciaország új polgári alkotmányát, megalakítják a direktóriumot. • Oroszország, Ausztria, Poroszország teljesen felosztják egymás között a lengyel területeket. A Lengyel Királyság megszűnik</p> <p>1796 Napóleon sorozatos győzelmet arat az osztrákok felett Észak-Itáliában</p> <p>1798 A franciák elfoglalják Svájcot és a Pápai Államot, a pápát Franciaországba hurcolják</p> <p>1799 Napóleon államcsínyt hajt végre</p>	<p>1784 II. József rendeletére a Szent Koronát Pozsonyból Bécsbe viszik. A német nyelvet teszi meg hivatalos nyelvvé Magyarországon</p> <p>1785 II. József Magyarországot tíz kerületre osztja. Kiadja a jobbágyrendeletet</p> <p>1790 II. József halála előtt három kivételével visszavonja az uralkodása alatt Magyarországgal kapcsolatban hozott rendeleteit</p> <p>1790–1792 II. Lipót a magyar király</p> <p>1792–1835 I. Ferenc a magyar király</p> <p>1794–1795 Magyar jakobinus mozgalom, vezetője Martinovics Ignác</p>